

Äidinkielen opetus

»APC, ummee nälkäpuuroo«

Luonteva, virheetön kieli on yhä harvemman lukiolaiseni asevarastoa. Nekin, jotka selviytyvät hyvin äidinkielen tehtävistä, voivat osoittautua muissa oppiaineissa leväperäisiksi ja piittaamattomiksi kielenkäyttäjiksi. Monisanaisuus, kankeus ja löysä käsitteellisyys rehottavat. Vielä abiturientinkin mielestä »kannattaa suorittaa harkintaa» ja »on ihmisiä, jotka ovat kokeneet liikaa suruja lyhyen aikavälin kuluessa». Yksinkertainen selkeys ei tunnu olevan suosiossa.

Lukiolainen laatii koulussa enimmäkseen asia- ja mielipidetekstejä. Hänen niissä käyttämänsä kielen mallit tuskin tulevat televisiosarjoista, videofilmeistä tai viihdekirjallisuudesta, joiden kieli on suhteellisen yksinkertaista. Lukiolainen verhoaa yksinkertaisen ajatuksen jäykään paperityyliin ja virkakielen koukeroihin tai taiteellisenä pitämäänsä sanahelinään. Koska hän pitää tiukasti kiinni ilmaisutavastaan, hänen täytyy saada jostakin väkevää lannoitetta kielensä maaperään.

Yhä useampi oppilas valittaa, ettei hänellä ole aikaa lukea. Ajankulukseen lukiolaiseni lukee enimmäkseen kaunokirjallisuutta. Tietotekstiä hän lukee vain sellaisesta aiheesta, joka häntä kiinnostaa, esimerkiksi tekniikasta. Aikakauslehdissä häntä kiinnostavat usein kevyet pintajutut; Suomen Kuvalehteä hän nimittää Suomen Kuivalehdeksi, ja Tiede 2000:ssa häntä kiinnostaa naseva otsikko, kuten »Kiduttajan muotokuva». Artikkelin hän kuitenkin pettyy, koska se on asiallinen ja informatiivinen eikä

tähtää sensaatioon – niinpä hän ei lue sitä loppuun. Lukiolaiseni on ilmeisen halukas huvittamaan itsensä hengiltä Neil Postmanin varoitteluista huolimatta.

Asia- ja mielipidetekstiensä kielen mallin lukiolaiseni saa aika yksiselitteisesti oppikirjoistaan. Hän lukee vaikkapa historian, uskonnon tai ruotsin kielen koealueen läpi useaan kertaan. Samalla kun hän – parhaassa tapauksessa – säästää kurssin tietoaineksen, hän omaksuu myös tavan, jolla oppikirja esittää asian. Ei ole yhdentekevää, miten tiedonlähde tarjoaa antimiaan, sillä oppilas ammentaa oppikirjoistaan kielimalleja toistakymmentä vuotta.

Siinä suppeassa oppikirjaotoksessa, jonka kieltä olen tarkastellut pistokkein, ei varsinaisia kielivirheitä ollut kovin paljon. Sakotan oppilasta, joka kirjoittaa: »Eppu Normaali soittaa omape räistä musiikkia. *Heidän* bravuurinumeroitaa ovat Poliisi pamputtaa ja Kitara, taivas ja tähdet.» Oppikirja tarjoaa samantyyppisiä esimerkkejä:

– Kuka sen oli tehnyt?

– Hänellä ei ollut aavistustakaan.

Mutta hän oli tullut hyvin vihaiseksi ja hän oli mennyt poliisiasemalle kertomaan *heille*, mitä oli tapahtunut. (Action. Exercises 1:2, s. 183.)

Suomen työväki halusi jatkaa lakkoa omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. *He* olivat perustaneet punakaartin – –. (Muuttuva maailma, kurssit 6 ja 7, s. 316.)

Suullisen perimätiedon syntyaikana Israelin heimot viettivät kiertelevää paimentolaistelämää. Näin *he* pakostakin tutustuivat myös yleisitämisiin

Äidinkielen opetus

kansantarinoihin. (Elävä uskonto: lukion kurssi 2, s. 104.)

Päättökokeessa abiturienti maksaa reippaasti siitä, että hän käyttää vääriä suffikseja. Oppikirjat ovat suurpiirteisempiä:

Synnyinmaassaan Saksassa sille antoi sävynsä luonnonpalvonta ja pehmeä uneksunta. (Kieli ja kirjallisuus II s. 257.)

Säteilylle alttiiksi joutuneet työntekijät, kuten röntgenhoitajat, kantavat mukanaan annosmittaria, jolla seurataan heidän työssään saamaa säteilyä. (Laaja fysiikka III s. 193.)

Liikkuessaan elinpiirissään eläimen mieleen jää monia piirteitä ympäristöstä. (Uuden lukion biologia I, s. 216.)

Eräs uskonnon oppikirja kirjoittaa Pohjoismaat pienellä alkukirjaimella. Terveystieto väittää, että »aikuinen huolehtii lapsen kohtaamaan myös kielteisiä asioita», ja suomen kielen oppikirjan mukaan toisinaan »liikutaan alueilla, joissa kirjoittajan näkemys ratkaisee asian: keilailu, kehonrakennus, tikanheitto, metsästy, šakki, kenneltoiminta...».

Karkeana ja vaikeasti kitkettävänä virheenä pidän virkkeiden sidostamista toisiinsa löyhästi pilkulla. Oppikirjojen ei pitäisi tarjota siitä minkäänlaisia esimerkkejä. Valitettavasti hyvinkin erilaiset asiat ketjuuntuvat pilkun erottamina yhdeksi ainoaksi virkkeeksi:

Sanasto kertoo elinkelpoisesta maanviljelystä ja karjanhoidosta, runsaat lainasanat yhteyksistä naapurikansoihin, varsinkin germaanisista ja slaavilaisista vaikutteista on paljon. (Äidinkielen sampo 3 s. 37.)

Monet kirkon alullepanemista toiminnoista ovat siirtyneet yhteiskunnan lakisäätteiksi tehtäviksi, silti kristillinen etiikka velvoittaa uudistuvaan ponnisteluun ongelmien ratkaisemiseksi lähimmäisten parhaaksi. (Elävä uskonto: lukion kurssi 5, s. 126.)

Aluksi lapsi leikkii yksin, leikki on puuhailua omien askarteluvälineiden tai aikuisen kanssa, tavaroihin kohdis-

tunut kiinnostus muuttuu herkästi, tavaraa vaihdetaan, leikki ei ole pitkäjännitteistä. (Uuden lukion psykologia 2 s. 47.)

Lukion toisluokkalaisen teksti noudattaa samaa kaavaa:

Nuoren työttömän tilanne on vaikea, hänellä ei ole rahaa eikä asuntoa, päivästä toiseen hän mittailee katuja tai istuskelee kirjastoissa.

Hatarien kytkentöjen lisäksi on yleistynyt tapa vaihtaa pääluokkaa. Kesken perheen joulunviettokuvauksen lukiolainen siirtyy yllättäen passiiviin, minkä jälkeen hän palaa aktiiviin. Pääluokan mielivaltainen vaihtelu hajottaa pahoin tekstin yhtenäisyyttä. Sanonta latistuu. Pääluokan katteettomaan vaihteluun oppikirjat syöllistyvät usein:

Kolmivuotias rakentelee mielellään palikoilla ja kynän käyttö on hallitumpaa. Tosin kynää usein vielä pidetään tiukasti kiinni läheltä kärkeä. Kolmivuotias tunnistaa erilaisia muotoja — —. (Uuden lukion psykologia 2 s. 43.)

Muslimit eivät usko Jeesusta syntien sovittajaksi, Jumalan ja ihmisen välittäjäksi. Samoin hylätään kristillinen perisyntioppi ja pelastuskäsitys. (Ankkuri I: lukion uskontotieto s. 114.)

Surrealistit kutsuivatkin kirjoitustapaansa automaattiseksi kirjoitukseksi. Jälkikäteen tekstiä kyllä saatettiin viimeistellä taiteellisesti vaikuttavaksi, mutta se oli syntynyt ikään kuin itsestään. (Kieli ja kirjallisuus II s. 310.)

Vaikka Danten maailmankuva oli oikeaoppisen ptolemaiolainen, siinä on myös aktiivista pyrkimystä uuden tiedon löytämiseen. Jopa kirkkoa usallettiin arvostella. (Äidinkielen sampo 2 s. 166.)

Romaaninaiset ovat vanhastaan taitavia käsityön tekijöitä. Omien töiden lisäksi kaupataan nykyisin ostoliinoja ja muita tekstiileitä. (Uuden lukion kuvaamataito 2 s. 45.)

Oppikirjojen virheillä ja epätarkkuuksilla on kaukokantoinen merkitys. Ne jättävät lukijan mieleen vääriä käytänteitä.

Äidinkielen opetus

Ne ruokkivat käsitystä, jonka mukaan korrektein kielen vaatiminen on vain äidinkielenopettajan saivartelua. Ne antavat ymmärtää, että normien mukainen kieli kuuluu oikullisena kummajaisena vain AI-koodilla merkittyyn oppiaineeseen – eikä aina siihenkään. Ne vieraannuttavat nuoren lukijan siitä näkemyksestä, että huoliteltu kieli kuuluu kaikille elämänsaloille. Ne myötäilevät nuoren kirjoittajan käsitystä siitä, että hänen tuotoksensa sisältö ja muoto ovat kaukana toisistaan. Moni lukiolainen kysyy: »Minkä arvosanan olisin saanut aineestani, jos kieli olisi ollut virheetöntä?» Virheettömyyden vaatimuksesta tulee helposti varjo, joka heittyy ikävästi luovuuden ylle.

Lujan pohjan tyylin hallinnalle takaisi oppikirjojen asiatyö, joka noudattaisi periaatetta »selkeästi sanottu on selkeästi ajateltu». Valitettavasti oppikirjojen tyylikeinot leviävät akanoina tuuleen. Niiden tarkastelun jälkeen oppilaan »Lasten tavoitteleva vapaus rajoittuu perheen piirissä tapahtuviin toimintoihin» ja »Kuunnelmien tasoon vaikuttaisi parantavasti se, että niiden tekoon ja niistä mainostamiseen käytettäisiin yksinkertaisesti enemmän energiaa» kuulostavat paljon ymmärrettävämiltä joskaan eivät siedettävämiltä.

Heikentäessään keskittymiskykyä ja tarkkuutta melu vaikuttaa myös tapaturmia enentävästi. (Uuden lukion terveystieto, s. 127.)

Kultaan siirtyminen vakiinnutti Suomen rahaolot 40 vuodeksi, millä oli edistävää merkitys säästämiseksi ja sen kautta pääoman muodostumiselle – —. (Muuttuva maailma, kurssit 6 ja 7, s. 47.)

Muita menetelmiä käyttäen kulumisen seuraaminen on aikaavievä toimenpide. (Laaja fysiikka III s. 196.)

Verbin tarkoittama toiminta on tapahtunut ja subjekti on valmiissa tilassa. (Heja! Uuden lukion ruotsi 3: arbetsbok s. 205.)

Humalluttavan vaikutuksensa vuoksi sitä käytetään myös väkijuomissa. Tätä kautta sen haittavaikutukset ovat

mittavat. (Kemia II s. 59.)

Mielenterveystyöllä tarkoitetaan ohjaavaa ja hoidollista toimintaa, jolla pyritään lisäämään yksilön ja yhteisön hyvinvointia. (Uuden lukion psykologia 2 s. 153.)

Väritys on tehty maasta saaduilla väriaineilla ja värin levitys on tapahtunut eri tavoilla mm. puhaltamalla putken läpi. (Pieni taidehistoria s. 12.)

Ajattelu lähivuosisikymmenien tapahtumista ei ole yksinomaan kuvittelun varassa. Tulevaisuuden tutkimusta, jota aikaisemmin kutsuttiin futurologiaksi (latinan futura = tulevaisuus), on viime vuosikymmeninä suoritettu eri maissa. (Ankkuri 4: lukion dogmaatiikka ja etiikka s. 138.)

Eri oppikirjoilla on omat kliseensä. Erästä tuskin löytää sivua, jolla ei olisi vähintään yhtä kaksoispistettä; eräs nautiskelee tavan takaa *nähä*-verbistä. Yhteisiä suosikkiverbejä ovat *pyrkii*, *kokaa* ja *muodostua*:

Hiukkasten jakamista osiin voi pyrkiä suorittamaan ampumalla tutkittavaa hiukkasta toisella hiukkasella. (Laaja fysiikka III s. 202.)

Tällä perusteella on syntynyt biosähkökemia, jonka puitteissa pyritään soveltamaan sähkökemian yleisiä lakeja biologisiin ilmiöihin. (Kemia II s. 31.)

Semanttisella kielenohjailulla pyritään ensisijaisesti sanojen merkitysten täsmäntämiseen. Kielenhuolto ei pyri estämään kielen muuttumista, joka usein on myös kielen rikastumista. Sen tehtävänä on muutosten seuraaminen, normittaminen ja julkistaminen. Esimerkiksi äidinkielen opetuksessa pyritään tutustuttamaan kielen keskeisiin rakenteisiin – —. (Äidinkielen sampo 3 s. 62.)

Väljässä mielessä fundamentalisteja ovat kaikki ne, jotka pyrkivät pitämään kiinni 1600-luvun raamattukäsityksestä. (Ankkuri 2: lukion raamatutieto s. 123.)

Evankeliumit ovat kokeneet ristinkuoleman tarkoituksen suunnilleen samalla tavalla kuin Paavali. (Elävä uskonto: lukion kurssi 2 s. 92.)

Siitä huolimatta koetaan usein vaikeaksi ratkaista tuleeko epämääräi-

Äidinkielen opetus

nen, määräinen vaiko artikkeliton muoto. (Heja! Uuden lukion kurssi 1: arbetsbok s. 81.)

Sahateollisuuden valtavin kehitys koettiin Kymijoen suulla, kun — —. (Muuttuva maailma, kurssit 6 ja 7, s. 48.)

Merkittäväksi tapahtumaksi Gezeliuksen kehitykselle muodostui tutustuminen Speneriin — —. (Elävä uskonto: lukion kurssi 5 s. 21.)

Mikäli määräys muodostuisi sellaiseksi, ei kaavaa saa vahvistaa. (Uuden lukion kuvaamataito 2 s. 73.)

Suosiossa ovat myös *valtava* ja *voimakas* sekä *myötä* ja *kohdalla*, joita oppilaatkin viljelevät teksteissään.

Muuttuvat olosuhteet kohtasivat voimakkaasti Savo samaan aikaan, kun kaskiviljely väheni. (Muuttuva maailma, kurssit 6 ja 7, s. 68.)

Perunan viljely lisääntyi voimakkaasti. (Sama s. 55.)

Laattojen törmäyslinjalla vaikuttava valtava energia saa aikaan voimakkaita jännitystiloja vastaantulevassa mantereen reunassa. (Uuden lukion maantiede 1 s. 70.)

Kehityksen myötä tapahtui eriytymistä tutkimuskohteiden mukaan. (Laaja fysiikka I s. 10.)

Näin onkin jo tapahtunut esim. laulujoutsenen kohdalla. (Uuden lukion biologia 2 s. 104–105.)

Heraldiikka on syntynyt keskiajalla ritariromantiikan myötä, kun turnajaisissa ritarit — —. (Uuden lukion kuvaamataito 2 s. 149.)

Auli Hakulinen sanoo Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa 1977: »Tyyllitömyydet karsiutuvat vuosien vieressä, myös lukukokemusten vaikutuksesta; sanonnan selvyyttä ja rikkautta voidaan sen sijaan positiivisesti harjoittaa.» Vuodet ovat vierineet, mutta tyyllitömyydet eivät ole karsiutuneet — ehkä juuri oppikirjojen tarjoamien lukukokemusten vaikutuksesta. Sanonnan selvyden ja rikkautta positiivinen harjoittaminen

kantaa kehnosti hedelmää niin kauan kuin oppilas puolustaa kielenkäyttöään vetoamalla siihen, että oppikirja sanoo asian samalla tavalla kuin hänkin. Kun oppilas osoittaa ilmaisunsa tueksi oppikirjastaan mustaa valkoisella, *koen sillä hetkellä olevani olosuhteista johtuen yhä enenevässä määrin kyvytön vaikuttamaan voimakkaasti taistelussa yleisiksi muodostuneita toimintoja* vastaan.

Opetustyö tarvitsee tuekseen oppikirjojen selkeää, virheetöntä ja elävää kieltä. Niin kauan kuin näin ei ole, tunnen taistelevani tuulimyllyjä vastaan. En pysty selittämään 15-vuotiaalle lukiotulokkaalle, mitä tarkoittaa hänen erään oppikirjansa alkukappaleen »taide sisältää toiminnallisena käsitteenä monia asioita», enkä sitä, miksi seuraavaa ei ole sanottu yksinkertaisesti niin, että vanhoja rakennuksia otetaan uuteen käyttöön:

Usein kuitenkin toiminta vanhan ulkonaisen rakenteen sisällä muuttuu. Tyhjilleen jääviin kiinteistöihin siirtyä alkuperäisestä poikkeavaa toimintaa. (Uuden lukion maantiede 1 s. 70.)

Toisluokkalainen ei enää kysy, mitä tarkoittaa »Biologisesti tämä sopeutuneisuus merkitsi tehokkaampaa jälkeläisten tuottoa seuraaviin sukupolviin». Hän alkaa oppia, miten yksinkertaiset asiat sanotaan vaikeasti. Hän ei kysy sitäkään, miksi olen alleviivannut hänen kirjoitelmastaan seuraavan virkkeen:

Monet ihmiset ovat heränneet puhumaan asiasta, mutta toiminnan tasolle ei ole päästy, saastuttaminen vain lisääntyy pahoin seurauksin, ilmakehä on ajan myötä melkein tuhoutunut, allergikot lisääntyvät, jo 10 % Suomalaisista on jollekin aineelle yliherkkiä, metsissä tapahtuu hapettumista ja ne kuolevat ja vedet, joista saamme valtavan osan ravinnostamme kokevat vähittäisen saastumisen.

VUOKKO RAIVIO